

ŞİRDE ŞEHADET VE SARIKAMIŞ¹ Martyrdom in Poetry and Sarıkamış

Gökay DURMUŞ

Okt. Dr. Kafkas Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
gokaydurmus36@hotmail.com

Özet

Bu çalışma, Kerbelâ Çölü'nden Çanakkale'ye uzayan tarihi süreçte, Müslüman Türk askerinin mücadele ettiği önemli cepheleri ve bu cephelerde yaşananların özetini kapsamaktadır. Türk insanı, savaşta da barışta da, yüreğini en iyi şiire dökülmekte, onu şiir vasıtasıyla hafifletebilmektedir. Çalışmada, bahsi geçen önemli cephelerde cereyan eden olayların, hem askerinin hem de onun geride bıraktığının kalemine nasıl yansıdığı, nasıl şiirleştiği örneklerle incelenmiştir. İncelemede, "90 Bin Şehit" söylemiyle belleğimize yerleşmiş olan Sarıkamış cephesine yoğunlaşmış ve bu cephenin söze yansıyan yüzü tahlile çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Şehadet, Sarıkamış

Abstract

This work, within the historical progress from Karbala desert extending to Çanakkale, covers the important frontlines at which The muslim Turkish soldier fought and the abstract of what happened at these frontlines. Turkish people, both at war and at peace, can reflect their hearts to the best verse, can alleviate it via poetry. In this work, how the events occurring at the important frontlines reflected both the soldiers and the ones left by them on the pen, how it was poetized, were analyzed with examples. In the analyze, Sarıkamış frontline, which has been acquired in minds as "90 Thousand Martyr" was focused on and the surface reflecting on the lament of this frontline was taken into an analyze.

Keyword: Poetry, Martyrdom, Sarıkamış

Müslüman Türk, tarih sahnesinde rol almaya başladığından beri, şehadet şerbeti içmeye alışkındır. "Bedr'in Arslanları"² bu şerbeti önce Kerbelâ'da tadar. Peygamber varislerinin hunharca katli, vatan şairi Namık Kemal'i, yine hak, hukuk, hürriyet arayışlarına götürür:

---

¹ Bu çalışma, Tuzla Belediyesi'nin düzenlediği, 22.12 2012 tarihli, "Sarıkamış Şehitlerini Anma" panelinde sunulan çalışmanın yeniden düzenlenmiş şeklidir.

² ERSOY, M. A. 2008: **Safahat**, 444, Ankara.

*Sahrâ-yı Kerbelâ 'da hürriyet oldu nâ-bûd
Hakk'un hukûkî gitdi uhrâya pâre pâre³*

Namık Kemal, yukarıda bir beytini aldığımız mersiyesinin devamında, şehitlerin Kerbelâ çölüne düşen nurlarından bahseder ve sonraki beyitte de bu nurun gözlerinden kanlar fişkırmasına neden olduğunu belirtir.

*Subh-ı ezelmîş itdi âfâkî hûn içinde
Nurun midur düşen âl sahrâya pâre pâre*

*Ya hûn-ı Müctebâ 'dur çıkmış semâya yâhud
Kan fişkurur gözümünden bâlâya pâre pâre⁴*

Ziya Paşa'nın ise Kerbelâ şehitleri için yüreği yanıyor olsa gerektiği ki “Arşa çıkar nâle vü efgânımız”⁵ diyen Paşa, ardından onlar için sel gibi çağlamayı, karalar bağlamayı önerir:

*Seyl gibi çağla Ziyâ mâtem it
Sineciğün dağla Ziyâ mâtem it*

*Karaları bağla Ziyâ mâtem it
Ağla Ziyâ ağla Ziyâ mâtem it*

*Mâtem ider Âl-i 'Abâ'yı seven
Sîne döger bunda Hudâ-yı seven⁶*

1071'de, Malazgirt'te toprağa bağışladığı canlarla Anadolu'yu yurt belleyen, bu canların torunlarıyla çağ kapayıp çağ açan Türk askeri, Yahya Kemal'in ağıdına değilse de öğüdüne şöyle konu olur:

*Vur deyr-i küfrün üstüne rekz-i hilâl için
Gelmiş bu şehsûvâr-ı cihangîr aşkına*

*Düşsün çelengi Rûm'un eğilsin ser-î Firenk
Vur Türk'ü gönderen yed-i takdîr aşkına⁷*

³ ARSLAN, M.-ERDOĞAN, M. 2009: **Kerbelâ Mersiyeleleri**, 542, Ankara.

⁴ ARSLAN, M.-ERDOĞAN, M. 2009: 543.

⁵ ARSLAN, M.-ERDOĞAN, M. 2009: 799.

⁶ ARSLAN, M.-ERDOĞAN, M. 2009: 799.

Yüzyıllar boyu Türk adını tarihe yazmak ve sınır genişletmek için cepheden cepheye koşan Türk askeri, her daim, otoritenin sırtını dayadığı en önemli güç olmuştur. Örneğin uzun yıllar Osmanlı egemenliğinde kalan, fakat isyanlarla Osmanlı'yı meşgul etmekten vazgeçmeyen Yemen, insanımızın kalbinde daha çok ağıtlarla yer bulmuştur. Osmanlı bu isyanları bastırmak için, Anadolu'da 15-16 yaşına değmemiş gençlerden oluşan "Redif Alayları" kurar ve Yemen'e gönderir. Ama, "Redif Alayları"nın bu çocuk gençleri, tıpkı daha sonra aynı akıbete uğrayacak Sarıkamış şehitleri gibi, savaşma gücü bulamadan, savaşmak şerefine eremeden, yorgunluk, bakımsızlık ve hastalıklar sonucu Kızıldeniz'de ve Tehame Çölleri'nde can verir. Gidip de gelmeyen bu vatan evlatları, Mustafa Sarısözen'in Muş'tan derlediği ağıda şöyle konu olur:

*Şu dağın ardında redif sesi var
Varın bakın çantasında nesi var
Bir çift pabuç ile bir de fesi var.*

*Burası Huş'tur yolu yokuştur,
Giden gelmiyor, acep ne iştir.*

Yaşar Kemal de Çukurovalı bir bacının Yemen'e gidip dönmeyen kardeşleri Mehmet ve Memiş için yaktıkları ağıdı derler ve Anadolu'da çöl denince akla Yemen'in geldiğini belirtir:

*Gitme Yemene Yemene
Yemen sıcak dayanaman
Dang borusu er vurulur
Sen cahalsın uyanaman*

*Tarlalarda biter gamış
Uzar gider, vermez yemiş
Çöl Yemende can verenner
Biri Mehmet biri Memiş⁸*

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı'nın paylaşılması sürecine dönüşür ve imparatorluğun çeşitli cephelerinde, yetmiş iki milletle mücadele edilmeye başlanır. Kahraman Türk askeri Çanakkale'de tarihe yön verirken, onun destanını yazmak, Çanakkale muharebelerinde bulunmuş şairimiz Ahmet

⁷ BEYATLI, Y. K. 2008: *Eski Şiirin Rûzgârıyla*, 15, İstanbul.

⁸ KEMAL, Y. 1994: *Ağıtlar*, 56, İstanbul.

Haşim yerine, muharebeyi ancak yürekten destekleyen Mehmet Âkif'e nasip olur. Âkif, bir hilâl uğruna batan güneşe benzettiği Türk askerine ulvî duygularla yaklaşır:

*Sen ki a'sâra gömülseñ taşacaksın...Heyhat,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...⁹*

Âkif, böylesine yücelttiği Türk askerine duyduğu minnetin altında ezilerek, onun yaralarını sarmak için yapabileceklerinin yetersizliğini şöyle ifade eder:

*Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebrîz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana..
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.¹⁰*

Anadolu köylüsü de Çanakkale için ağıt yakar ve ağıdında kahraman Türk askerinin yürek burkan haline odaklanır:

*Atar çavuş atar vururlar seni
Ölmeden mezara koyarlar seni
Of gençliğim eyvah*

*Çanakkale içini duman bürür
Kırk altıncı firkanın namı yürür
Of gençliğim eyvah*

*Çanakkale içinde dolu bir testi
Analar babalar ümidi kesti
Of gençliğim eyvah*

*Çanakkale içinde sıra serviler
Altında yatıyor aslan şehitler
Of gençliğim eyvah*

Aslında, Çanakkale, Sarıkamış'tan sonra anılması gereken bir

⁹ ERSOY, M. A. 2008: 445.

¹⁰ ERSOY, M. A. 2008: 444.

cephedir. Çünkü Sarıkamış'ın mağlubu Türk ordusunun Kafkas'lardaki varlığı Rusları rahatsız etmekte ve Ruslar bu rahatsızlığı gidermek için İngilizlerden, “*Türkler’e karşı geniş bir cephe harekâtına girişilecekmiş kanısı*”¹¹ uyandırabilecek tek cepheyi, Çanakkale olarak görmektedirler. Bu vesilelerle başlayan Çanakkale muharebesinin, Türk ordusu lehine sonuçlanması ise Türk’ün azim ve kararlılığının tarihi süreçteki örneklerinden birisidir.

Dolayısıyla, Çanakkale öncesinde Sarıkamış, önemli bir sınavdır. Hazırlıksız ya da daha doğru bir tabirle yeterince çalışılmadan girilen bu sınav, kahraman Türk askeri için ölçü değildir. Çünkü asker Sarıkamış'ta Rus'a değil; çetin kış şartlarına yenik düşmüştür. “*Düşmanın top, tüfek ve kuvvet üstünlüğü ile bize verdirdiği kayıp korkunç kış mevsiminin verdirdiği kaybın onda biri kadardır.*”¹² Sarıkamış cephesindeki yenilginin nedenlerini araştıran birçok bilim adamı, Türk ordusunun emir-komuta kademesindeki hatalarını da yenilginin sebebi olarak kaydetmektedir. Bu noktada Enver Paşa ve Hafız Hakkı Paşa'nın tecrübesizlikleri ve çılgınca hareketlerinin de yenilgide büyük payı olduğu ortak görüştür.¹³

İttihat Terakki Partisi'nin kendi iktidarını gölgelemesinden korktuğu Sarıkamış hezimetini, Parti'nin sansür uygulamaları nedeniyle, Türk basın ve edebiyatında yankı bulmaz. Nitekim Kâzım Karabekir Paşa, Kars'ın kurtuluşundan sonra bir arkadaşına yazdığı mektupta, dönemin basın mensuplarına ve edebiyatçılarına, Sarıkamış'ı görmezden geldikleri için şöyle sitem eder: “... *Gelemediniz ki dertleşelim. Ama ne âlâ! Koca Kars Vilayeti! Bari bir gazete muharriri gelebilseydi. Ben zannediyordum ki, artık insan olduğumuzu cihana gösterebileceğiz. Fakat yazık! Alman ve Avusturya muhabirleri lâzımı kadar seyrüseferlerini yaptılar, eserlerini yazdılar, milletlerine bu ufku da seyrettirdiler; de bu milletin, bu zavallı Türk'ün ne bir mebusu, ne bir âyânı, ne de bir gazetecisi görünmedi. Zahmet fedakârlık mı zannolunuyor?... İstirdad olunan bu mülkü yalnız resmi raporlarda bu zavallı millet öğrenecek mi?... Gümrü'de bir Avusturyalı muharrir günlerce oturdu. Halkın ruhuna girdi. Makaleler, eserler yazdı. Fotoğraflar aldı ve zoraki buradan çıktı, gitti. Bizim milletin Turancıları yine İstanbul'un mavi seması altında şair midirler?*”¹⁴

¹¹ **Dünya Savaşları Ansiklopedisi**, Görsel Yayınları, 1998, 219, İstanbul.

¹² ÖNAL, S. 2005: **Sarıkamış'tan Esarete**, 123, İstanbul.

¹³ ÖNAL, S. 2005: 123-124

¹⁴ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: **Edebiyatımızda Kars**, 108, İstanbul.

Türk basını ve edebiyatçısı Sarıkamış için, Kars için kalem oynatmazken, vefakâr Anadolu insanı aşağıdaki manilerde, üstüne kül örtülmeye çalışılan Sarıkamış felaketine şöyle ağlar:

*Sarıkamış al-kan oldu
Zâlim Urus murad aldı
Kimsesiz dul, kız, gelinler
Kara giyip, saçın yoldu.*

*Sarıkamış'ta var maşın
Urus yığmış ağır koşun
Bizim asker açık, çıplak
Dağlarda buyudu kışın¹⁵*

Fakat o, ağlarken felaketin sorumlularını eleştirmeyi de ihmal etmez. Anadolu insanı, aşağıdaki manilerde, yenilginin mimarı Enver ve Hakkı Paşa'ya karşı tepkisini, ince ince işler:

*Sarıkamış içi meşe
Urus yaktı hep ataşa
Bizi koydun eli-bağlı
Nerye gittin Enver Paşa.*

*Enver Paşa: "Hücum!" dedi
Yarıldı Moskof'un ödü
Zâlim Allâhekber dağı
Nice arslan yigit yedi.*

*Allâhekber başı duman
Ettik Urus'u perişan
Kör olasın Hakkı Paşa
Sen eyledin bizi pişman¹⁶*

Aslında, Anadolu toprağında her daim gözü olan Rus'un tahriki, tehdidi ve işgali Sarıkamış felaketinden uzun yıllar önce başlamıştır. Rusların bu rahatsız edici tutum ve planları insanımızda bıkkınlık yaratmanın aksine, onu kamçulamıştır. 93 Harbi'nde Çıldırlı Âşık Şenlik, Rus'a meydan okurken, onun söyledikleri askerin ağzında "marş" niteliği

¹⁵ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 108-109.

¹⁶ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 109.

kazanmıştır.¹⁷

*Ehl-i İslâm olan işitsin, bilsin:
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana
İsterse Uruset ne ki var gelsin
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.*

*Kuşanın kılınca, giyinin donu
Kavga-bulutları sardı her yanı
Doğdu koç-yiğidin şan almak günü
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.*

*Asker olan bölük bölük bölünür
Sandız mı ki Kars Kal'ası alınır
Boz-atlar üstünde kılıç çalınır
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana.¹⁸*

Bu şiirden ilham alan Behçet Kemal Çağlar, yedek subay olarak Kars'ta görev yapmasının da tesiriyle, “*Can Sağ iken*” başlıklı bir oyun yazar. Oyun, Kars'ın Türk savaş tarihindeki yerini konu alır ve 1941'de Kars orduvinde temsil edilir.¹⁹

93 Harbi'nin Türk ordusunu tarihi seyir içinde taşıdığı cephe, Sarıkamış cephesidir. Bu harekât, 1914 Ağustos'u başındaki seferberlik ilanı ile başlar. Seferberlik insanımızda, nihayet *Sarı-Moskof*'tan oç alma zamanının geldiği hissini uyandırır ve eli silah tutabilen herkes orduya yazılır. Asker, bu seferberliği ve devamında yaşananları şiire şöyle döker:

*Erzurum'da seferberlik kurdular
Tipi, boran, şarapnelle kırdılar
Sarıkamış'a hücum etti ordular
Ağlama kısmetse gelirim ana
Canım kurban olsun aziz vatana*

*Sarıkamış dağları yana devrilir
Niçe anaların bağı kavrulur
Askerin üstüne kurşun savrulur*

¹⁷ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 21.

¹⁸ **Çınaraltı**, 6.11.1941, Sa: 18, s. 4, İstanbul.

¹⁹ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 22.

*Ağlama kısmetse gelirim ana
Canım kurban olsun aziz vatana²⁰*

Harekâtın başlangıcında, Türk ordusu Köprüköy’de Rusları bozguna uğratar ve Sarıkamış’a doğru ilerlemeye başlar. Sonrasında rengi değişen bu galibiyet, askerinin kendi arasında söylediği koşmaya şöyle konu olur:

*Seferberlik oldu, dünya karıştı
Koç-yiğidin cenge hevesi gelir.
Azmış Sarı-Moskof hududu aştı
Ağzı yandı, pişman nidâsı gelir*

*Köprüköy Horum’da bozduk düşmanı
Geçtik ileriye kurduk dîvânı
Karakışta olduk dağlar mihmanı
Gönüle bahar yaz havası gelir.²¹*

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Köprüköy galibiyetinin rengi yavaş yavaş değişmeye başlamış, iklim ve arazi şartları, imkânsızlıklar, hastalıklar askerinin mukavemetini kırma noktasına gelmiştir. Sarıkamış Harekâtı’nda sıhhiye onbaşısı olarak görev yapan Ali Rıza Eti, günlüklerinde askerinin başına bela olan bit salgınından şöyle bahseder:

“... Havanın açıklığına rağmen soğuk pek fena. Bulduğumuz ova bir karış, etrafındaki dağlar üç dört karış kar. Saç ve sakalımız abur cubur bir şey oldu. Bit meselesi ise daha mühim. Her gün iki defa kehelendiğim²² halde günde en az yirmi, yirmi beş bit bulunuyor. Bitler ise bizim bildiğimizden başka bir renkte, kan gibi kıpkırmızı.”²³

“Bit”, yaşadıklarını şiire dökmeye devam eden askere de konu olur ve asker, yine parlak zekâsını konuşturarak, bit vasıtasıyla Rus’a beddua eder:

*Gezdikçe ayağı dikene benzer
İnsanın ömrünü sökene benzer
Yedi yıl ısıtma çekene benzer*

²⁰ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 92.

²¹ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 88.

²² Bit ayıklamak anlamında kullanılan halk deyimidir.

²³ ETİ, A. R. 2009: **Bir Onbaşının Doğu Cephesi Günlüğü**, 73, İstanbul.

Her kime dokunsa yeli bitlerin

*Urus 'un başına belalar yağa
Zulümü işledi taş ile dağa
Nice bin yiğidi saldı toprağa
Ünü aştı Rüstem-Zâl'ı bitlerin²⁴*

Sebeup veya sonuçları tartışılabilirken, kesin olan Sarıkamış'ta, Cumhuriyeti omuzlaması muhtemel binlerce gencin tarih yazarak, tarihe mal olduğudur. Bu nedenle, bütün yaşadıklarından sonra ona Sarıkamış'tan miras kalan, gururdur:

*Dağlar aştım eğilmedim
Yollar geçtim ezilmedim
Ben düşmana yenilmedim
Yol vermedi şu kara kış
Ver elini Sarıkamış.²⁵*

Asker yaşadıklarını böyle dillendirirken, onun geride bıraktığı da boş durmaz. Analar, bacılar, yavuklular, karışık duygular içindedir. Merak, korku, sitem, keder, gönüllerde birlikte dal budak sararken, özlem ancak şiirle, ancak ağıtla, türküyle hafifletilebilmektedir:

*Karlarda yatarlar şerefli, şanlı
Kimisi vurulmuş, nur yüzlü kanlı,
Kimisi nevcivan, taze nişanlı
Boynu buruk, melûl, gözü yoldadır*

*Yollara düşenin gelmedi sesi
Analar âh çeker, atalar yası
Yad değil bunlar hep ciğer-pâresi
Acep bilen var mı ne ahvâldedir.²⁶*

Vatan kutsaldır, bu uğurda Allah'tan gelen, baş göz üstünde kabul görür. Fakat yanık yüreklere su serpmek, onların derdini dile dökmek gerekir ve vasita yine şiirdir:

²⁴ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 122.

²⁵ ÂŞIK MÜRSEL SİNAN, 2011: "Sarıkamış Destanı", Serhat Kültür, Şubat 2011, s. 19.

²⁶ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 112.

*Tufan geldi niçesinin başına
Koyan yoktur musallânın taşına
Haber eden olmaz öz kardaşına
Hakka giden üçbin câna yetiştim.*

*Canlar şehid, kalan asker galiptir
Âhir Yağbasan'da mesken kılıptır
Niçe ceng ü cidâl, yağma oluptur
Can sökülen kızıl-kana yetiştim.*

*O zenneler kundakların düşkünü
Hep oldular hânelerin şaşkınu
Sabi sıbyân yalın-ayak kış günü
Yolda kalan çok kurbâna yetiştim.*

*Kimi kurban oldu dondu çöllerde
Kimi meşelerde kimi yollarda
Kimi kayıplarda, kimi ellerde
Nân elinden el-amâna yetiştim.²⁷*

Acının coğrafyası olmaz. Sarıkamış'a beş oğlunu kurban veren, onları "vay anam" nidalarıyla cepheye gönderen bir Çukurova kadını, acısını yine şiirle hafifletmeye çalışır:

*Sarıkamış Altunbulak
Soğanlıyı biz ne bilek
Bizim uşak böyle gezer
Aklı zıbın kara yelek*

*Battın Avşar kazaları
İbrişimin kozaları
Sarıkamış'ta kırıldı
Gonca gülün tazeleri²⁸*

1936 yılında Kars ve civarında bir gezinti yapan İsmail Habib Sevük, Sarıkamış için şunları söyler:

"Biraz sonra karşımızda hep çamlarla örtülü sırtlar, Ziganadan beri

²⁷ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 106.

²⁸ KEMAL, Y. 1994: 157.

haftalardır ve binlerle kilometre ağaca hasret kaldığımız için şimdi Sarıkamış kadifelere gömülür gibi gidiyoruz... Taşdığı isimdeki iki kelime “Sarı” ve “Kamış”; bu iki kelimenin birleşmesi hasta bir eda meydana getiriyor. Halbuki burada ne sarılık, ne kamışlık, burası reçineli yeşilliklere gömülü dipdinç bir beldecik... Sarıkamışta iki günüm bir saatten kısa. Bir beldede değilim. Sarıkamış bir hulya gibi. Evet, hulya gibi, yeşilliklere gömülü bir hulya... Hâla nasıl yanıp yıkılmazsın, çamlarla bezenmiş şu kadife tüllü Sarıkamış tepelerinde en seçme bir Türk ordusu katledildi.”²⁹

Sevük’ün betimlediği Sarıkamış, uğruna “*doksan bin fidanın kırıldığı*” Sarıkamış’tır:

*Çadırlar dağa kuruldu
Hücum borusu vuruldu
Bir Sarıkamış uğruna
Doksan bin fidan kırıldı³⁰*

Bugün, fidanlar akla geldikçe yüreğimiz sızlamakta ve bu sızı onlara duyduğumuz mihnetle daha da alevlenmektedir:

*Demeyin kardelen, yandı ciğerim
Hesaplar çok ağır yaram çok derin,
Ağırdır dostlarım, ağır kederim,
Melekler uçtu Sarıkamış’ta.*

*Uyan şehit uyan kar uykularda
Bölük bölük yatan canlar ard arda
Kokunu aradım akan karlarda,
Bir mazi tuttu Sarıkamış’ta.³¹*

Bu noktada, içimizdeki sızının ve mihnet duygusunun bizi yakmasına izin vermemek gerekir. Bir vatana sahip olabilmek, bir vatan üzerinde bağımsız yaşayabilmek şansını; Yemen’de, Balkanlar’da, Sarıkamış’ta, Çanakkale’de şehit düşen fidanlara borçlu olduğumuz gerçeği; ancak onların al kanlarıyla sulanmış vatan toprağına sahip olunarak

²⁹ **Kars**, Yeni Sabah Matbaası: 1943, 119, İstanbul.

³⁰ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 109.

³¹ MİCİNGRT, Ö. E. 2012: “**Bir Tarih Yarıldı Sarıkamış’ta**”, Sarıkamış, Sa: 4, s. 72, Kars.

ödenebilecek bir borçtur. Kalaköylü³² Âşık Kahraman, belki de bildiği en iyi işi yapmış, kurtuluş sonrası Kars Belediyesi önünde yapılan büyük şenlikte söylediği şu koşma ile kendi adına borcunu ödeme şansına sahip olmuştur. Darısı, hepimizin başına...

*Mevlâya bin şükür dünyâlar kadar
Kavuştu Kal'aya Şanlı Al-Bayrak.
Sevindi şehidler şâd oldu İslâm
Baktı Yıldız-Ay'a Şanlı Al-Bayrak*

*Münkîr'in içine düştü bir şivân
Devran bizim dedi şanlı Âl-Osmân
Kırk-yıllık yaraya ulaştı dermân
Yetiştî devâyâ Şanlı Al-Bayrak*

*Gitti karagünler, açıldı eyyâm
Hamdolsun düşmandan aldık intikam
Hasan-i Hırkanî, eyledi kıyam
Ser-çekti semâyâ Şanlı Al-Bayrak*

*Oltu, Sarıkamış, Dere-Kağızman
Kulp, Iğdır, Şüregel, Zarşat, Ardahan
Çıldır, Göle, Poskov kurtuldu vatan
Üstüne sal sâyâ Şanlı Al-Bayrak.*

*Kahraman der, Kars'ın muradı oldu
Bu sefer ordumuz çok güçlü geldi
Hayin Ermeniler, hayına kaldı
Şükrolsun Mevlâya, Şanlı Al-Bayrak.³³*

³² Bugünkü adı, Cumhuriyet Köyü'dür.

³³ KIRZIOĞLU, M. F. 1958: 169-170.

KAYNAKLAR

- ARSLAN, M. ERDOĞAN, M. 2009: **Kerbelâ Mersiyeleri**, Ankara.
AŞIK MÜRSEL SİNAN, 2011: **Serhat Kültür**, Şubat2011, s.19.
BEYATLI, Y. K. 2008: **Eski Şiirin Rüzgârıyla**, İstanbul.
Çınaraltı, 6.11. 1941, Sa:18, s.4, İstanbul.
Dünya Savaşları Ansiklopedisi, Görsel Yayınlar, 1998, İstanbul.
ERSOY, M. A. 2008: **Safahat**, Ankara.
ETİ, A. R. 2009: **Bir Onbaşının Doğu Cephesi Günlüğü**, İstanbul.
Kars, 1943: Yeni Sabah Matbaası: İstanbul.
KEMAL, Y. 1994: **Ağıtlar**, İstanbul.
KIRZIOĞLU, M.F. 1958: **Edebiyatımızda Kars**, İstanbul.
MİCİNGİRT, Ö. E. 2012: **Sarıkamış**, Sa:4, Kars.
ÖNAL, S. 2005: **Sarıkamış'tan Esarete**, İstanbul.